

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV 1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2012.gada 12.jūnijā Nr. 1-5/159

**Latvijas Republikas Saeimas
Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas
Demogrāfijas lietu apakškomisijas
priekšsēdētājam I.Parādnieka k-gam**

Jēkaba ielā 11
Rīgā, LV-1811

Par nedzimuša bērna tiesībām

Tiesībsargs ir saņēmis aicinājumu šā gada 12.jūnijā piedalīties Demogrāfijas lietu apakškomisijas sēdē, kurā tiks skatīts jautājums par nedzimuša bērna tiesībām uz dzīvību un attīstības aizsardzību, un izteikt viedokli šajā jautājumā.

Latvijai saistošos starptautiskajos tiesību aktos nav noteikts bērnības sākumpunkts.

ANO Konvencijas par bērna tiesībām preambulas 9.punktā ir atsauce uz 1959.gada Bērna tiesību deklarāciju: „bērnām kā fiziski un intelektuāli vēl nenobriedušām vajadzīga speciāla aizsardzība un gādība, tai skaitā pienācīga tiesiskā aizsardzība, tiklab pirms, kā arī pēc dzimšanas, kā tas norādīts Bērna tiesību deklarācijā.”

ANO Konvencijas par bērna tiesībām 1.pantā bērns definēts kā ikviens cilvēks, kurš nav sasniedzis 18 gadu vecumu. Ņemot vērā nacionālo regulējumu dažādību, konvencija atbalsta elastīgu un atvērtu risinājumu, atstājot nacionālās likumdošanas ziņā bērnības un dzīvības sākšanās momenta noteikšanu, izvairoties no skaidras atsauces vai nu uz dzimšanu vai ieņemšanu, vai citu brīdi starp šiem diviem procesiem.

Konvencijas par bērna tiesībām ieviešanas praksē rokasgrāmatā teikts: „Tie, kas sastādīja šo pantu, vēlējās izvairīties no viedokļa izteikšanas par abortiem un citiem jautājumiem, kas saistīti ar periodu pirms dzimšanas, kas būtu apdraudējuši konvencijas vispārējo pieņemšanu. (..) Tādējādi konvencija

atstāj katras atsevišķas valsts ziņā sabalansēt pretrunīgās tiesības un intereses, kas saistītas ar tādiem jautājumiem kā aborts un ģimenes plānošana”.¹

Konvencijas 41.pantā uzsvērts, ka „Neviens šās konvencijas noteikums neskar nekādas normas, kuras lielākā mērā sekmē bērna tiesību realizēšanu un var būt ietvertas dalībvalsts likumā.” Tātad katra dalībvalsts ir tiesīga savos nacionālajos normatīvajos aktos noteikt bērna definīciju.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) personu tiesības noteikt par pēcnācēju radišanu pārsvarā ir vērtējusi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8.panta (tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi) kontekstā:

- 1) Patton v. United Kingdom lietā iesniedzējs pārsūdzēja valsts atļauju viņa sievai pārtraukt desmit nedēļas ilgu grūtniecību medicīnisku indikāciju dēļ, uzskatot, ka tas pārkāpj bērna tiesības uz dzīvību. ECT nolēma, ka termins „ikviens” lietošana Konvencijā un konteksts, kādā šis termins ir lietots 2.pantā, ir vērsti uz to, lai apstiprinātu viedokli, ka tas neattiecas uz nedzimušu bērnu². ECT Komisija atzina, ka šajā lietā ir skartas Konvencijas 8.pantā garantētās tiesības personai, kura sūdzas par augļa tiesībām uz dzīvību, kuram viņš ir potenciālais tēvs.
- 2) Herc v. Norway lietā iesniedzējs norādīja, ka valsts, atļaujot viņa partnerei pārtraukt grūtniecību, pārkāpusi nedzimuša bērna tiesības uz dzīvību, tādējādi nonākot pretrunā ar Konvencijas 2.pantu. Komisija, neizslēdzot, ka pie konkrētiem apstākļiem auglim var piemist noteikta aizsardzība saskaņā ar 2.pantu, un neskatoties uz to, ka dalībvalstīs ir pausti atšķirīgi viedokļi par to, vai un kādā mērā 2.pants aizsargā nedzimušu dzīvību, atzina, ka tām tādā delikātā jautājumā jābūt zināmai izvēles brīvībai³. Komisija atzina, ka valsts nepārsniedza rīcības brīvību, kāda tai piemīt attiecībā uz aborta jautājumu noteikšanu.
- 3) ECT lietā Evans v. United Kingdom N.Evans, kurai bija olnīcu vēzis, pirms olnīcu noņemšanas veica mākslīgo apaugļošanu no sava partnera J., tika izveidoti seši embriji un novietoti glabāšanā. Kad pāra attiecības beidzās, J. atsauca savu piekrišanu embriju izmantot, nevēloties būt ģenētiskais vecāks N.Evanas bērnam. ECT konstatēja, ka embrijiem, kas tika izveidoti mākslīgās apaugļošanas veidā iesniedzējai un viņas partnerim J., nebija tiesības uz dzīvību ECK 2.panta izpratnē, līdz ar to šajā gadījumā nav konstatējams ECK 2.panta pārkāpums. Tāpat ECT nekonstatēja ECK 8.panta (tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību) un 14.panta (diskriminācijas aizliegums) pārkāpumus⁴.

¹ Hodgina R., Nūvels P. Konvencijas par bērna tiesībām ieviešanas praksē rokasgrāmata: UNICEF, 2002.- 3.lpp.

² ECT lieta Patton v. United Kingdom. Nr.8416/78, 13.05.1980.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=99329770&skin=hudoc-en&action=request>

³ ECT lieta Herc v. Norway. Nr. 17004/90. 19.05.1992.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=99329770&skin=hudoc-en&action=request>

⁴ ECT lieta Evans v. United Kingdom Nr. 6339/05. 10.4.2007.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=815164&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>

- 4) ECT lietā Tysiāc v. Poland Tysiāc tika atteikts veikt abortu, pēc tam brīdināja, ka grūtniecības rezultātā viņas tuvredzība varētu palielināties. Pēc bērna piedzimšanas viņai tika konstatēta acs tīklenes asiņošana un reģistrēta invaliditāte. Tiesa konstatēja, ka Tysiāc tika liegta pieeja efektīvam mehānismam, lai noteiktu, vai šajā gadījumā ir iestājušies apstākļi, kas ļauj legāli veikt abortu. ECT konstatēja konvencijas 8.panta pārkāpumu⁵.
- 5) ECT lietā A.B. and C. v. Ireland trīs sievietes, kurām bija iestājušies nevēlama grūtniecība, vērsās tiesā, norādot, ka abortu aizlieguma dēļ Īrijā, viņas bija spiestas veikt abortu Lielbritānijā, procedūra bija pazemojoša, sievietes riskēja sabojāt savu veselību. Veikt vai palīdzēt veikt abortu ir noziedzīgs nodarījums Īrijā. Ir tiesības veikt abortu, ja ir reāls dzīvības risks mātei. Vienai no prasītājām pastāvēja risks, ka grūtniecības laikā var atjaunoties saslimšana ar vēzi. Tika konstatēts Konvencijas 8.panta pārkāpums, jo prasītājai nebija pieejamas procedūras Īrijā, lai varētu noskaidrot, vai šajā gadījumā personai ir tiesības legāli veikt abortu⁶.

Neapšaubāmi cilvēka aizmetņa dzīvība sākas ar ieņemšanas brīdi⁷, taču analizējot Krimināllikuma (turpmāk arī KL) XII nodaļu “Nonāvēšana”, pamatojoties uz KL 119. panta saturu, var secināt, kurā brīdī likumdevējs sāk aizsargāt dzīvību. Proti, šajā normā paredzēta atbildība mātei, kura, būdama dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, dzemdību laikā vai tieši pēc dzemdībām nonāvē savu jaundzimušo, tādējādi dzīvības sākums krimināltiesību izpratnē saistās ar dzemdību procesu. No tā izdarāms secinājums – likumdevējs ar Krimināllikuma XII nodaļā ietvertajām normām **nedzimušu dzīvību neaizsargā**, līdz ar to Latvijas normatīvajos aktos subjektīvo tiesību uz dzīvību rašanās brīdis ir saistīts ar dzimšanas brīdi.

Latvijas statistika liecina, ka biežākais iemesls (63 %), kāpēc sievietes izvēlējušās mākslīgo grūtniecības pārtraukšanu, ir finansiālie apstākļi. Līdz ar to uzskatu, ka valstij ir jāveic pozitīvi pasākumi dzimstības veicināšanai, nevis jāaizliedz grūtniecības pārtraukšana.

Tiesībsargs

J.Jansons

Grāvere 67686768

⁵ ECT lieta Tysiāc v. Poland Nr. 5410/03. 20.3.2007.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=814537&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>

⁶ ECT lieta A.B. and C. v. Ireland Nr.. 25579/05.16.12.2010.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=open&documentId=878724&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>

⁷ Plašāk Liholaja V.Bioētika un krimināltiesības. Pieejams: <http://www.lu.lv/materiali/apgads/raksti/740.pdf>